

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕХІДНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК 330.3

Білозубенко В.С., д-р екон. наук, доц.,
Горіна Г.О., канд. екон. наук, доц.,
Абрашка О.В., канд. екон. наук

Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, м. Донецьк, Україна,
e-mail: bvs910@gmail.com

МОДЕРНІЗАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПЕРМАНЕНТНОГО РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Bilozubenko V.S., Cand. Sc. (Econ.), Prof.,
Gorina G.O., Cand. Sc. (Econ.), Assoc. Prof.,
Abrashka O.V., Cand. Sc. (Econ.),

Donetsk National University of Economics and Trade named after Mykhailo Tugan-Baranovsky, Donetsk, Ukraine, e-mail: bvs910@gmail.com

MODERNIZATION AS AN INSTRUMENT OF SOCIO-ECONOMIC SYSTEMS PERMANENT DEVELOPMENT

***Мета.** Узагальнити теоретико-методологічні засади модернізації соціально-економічних систем як інструмента їх перманентного розвитку.*

***Методика.** Дослідження базується на аналізі фундаментальних праць з теорії модернізації соціально-економічних систем. Використано комплекс загальнонаукових методів дослідження (наукової дедукції, індукції, аналогії, аналізу і синтезу). Для досягнення поставленої мети застосовано спеціальні методи аналізу, зокрема абстрактно-логічного, інституційно-компаративного та історичного. Методологічні засади модернізації соціально-економічних систем отримані на основі узагальнення світового досвіду, а також застосування положень емпіризму, глобалістики та дескриптивного підходу.*

***Результати.** Уточнено поняття «соціально-економічна система» як способу існування об'єктивної реальності та елементу суспільного укладу. Визначено сутнісні характеристики процесу розвитку соціально-економічних систем. Узагальнено теоретико-методологічні засади модернізації як інструменту забезпечення перманентного розвитку таких систем. Обґрунтовано альтернативність і багатоваріантність модернізації. Виокремлено ознаки та критерії модернізації соціально-економічних систем та імперативи державної економічної політики в цій сфері.*

***Наукова новизна.** На підставі теоретичного аналізу модернізацію інтерпретовано як інструмент перманентного розвитку соціально-економічних систем. Уточнено методологічні засади проведення модернізаційних перетворень на рівні національної економіки. Визначено ознаки та критерії модернізації соціально-економічних систем.*

***Практична значущість.** Узагальнені теоретико-методологічні засади дозволяють розробляти стратегічні програми модернізації соціально-економічних систем. Це буде сприяти підвищенню ефективності державної економічної політики, дозволить більш якісно реалізовувати інституційні реформи та розробляти заходи щодо державного регулювання економіки.*

***Ключові слова:** соціально-економічна система, модернізація, економічна політика, глобалізація.*

Постановка проблеми і її зв'язок із найважливішими науковими та практичними завданнями. У сучасних умовах відбувається переосмислення інструментів розвитку соціально-економічних систем (СЕС) макrorівня. Це обумовлено декількома об-

ставинами. По-перше, в умовах глобалізації, постійного посилювання міжнародної конкуренції та загострення дефіциту ресурсів розвиток повинен мати перманентний характер. Будь-яка СЕС повинна перебувати в такому стані, який дозволить відповісти на глобальні виклики, що виникають. По-друге, розвиток СЕС має відповідати динамізму та змісту змін глобального простору, що обумовлює необхідність направляти цей процес, визначати його «глибину». Розвиток є невід'ємною властивістю будь-якої системи, тому в нормальних умовах є природним і в той же час керованим. Об'єктивні економічні умови вимагають активізації «природної» еволюції систем, реалізації цілеспрямованих дій щодо регулювання процесу розвитку. Необхідне вироблення універсальних інструментів перманентного розвитку СЕС, здатних у комплексі забезпечити економічні, політичні та технологічні перетворення на макрорівні.

В останні роки в багатьох країнах, у тому числі і в Україні, задекларований курс на модернізацію національної економіки і суспільства в цілому. У зв'язку з цим у наукових колах посилюється увага до модернізації СЕС як процесу реформ у державній політиці. Значний внесок у розробку теоретико-методологічних засад модернізації СЕС зробили: К. Блек, Е. Дюркгейм, М. Вебер, Д. Лернер, Г. Спенсер, Ф. Теніс, А. Тойнбі, С. Хантінгтон, О. Шпенглер. Проблема модернізації економіки України присвячені праці З. Адаманової, Л. Антонюк, О. Амоші, В. Будкіна, А. Гальчинського, В. Геєця, Є. Савельєва, Л. Федулової.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. У процесі цього дослідження використано кілька фундаментальних праць у сфері теорії систем і модернізації. Так, великий інтерес викликає робота Н. Гражевської, яка досліджує особливості перетворення систем [1]. В. Онищенко відстоює імперативність і визначає шляхи модернізації економіки України [2]. О. Ковтун розглядає питання реалізації державної політики модернізації [3]. А. Мартинов [4] і Д. Діденко [5] узагальнюють теоретичні основи модернізації, концентруючи увагу на її трансформаційному аспекті. В. Федотова досліджує особливості «модернізації, що наздоганяє», яка характерна для всіх постсоціалістичних країн [6]. Б. Хейфец узагальнює світовий досвід успішних модернізацій, що дозволяє удосконалити теорію модернізації СЕС і розробити практичні пропозиції для окремих країн [7]. В. Полтерович вивчає особливості управління процесом модернізації національної економіки в довгостроковій перспективі, пов'язуючи цей процес з інституційними змінами [8].

Проведений аналіз показує, що незважаючи на велику увагу до проблем модернізації національних економік, теоретичні основи її проведення в сучасних умовах розроблені недостатньо. Зокрема, необхідно уточнити методологію модернізації СЕС як інструменту перманентного розвитку таких систем.

Мета статті – узагальнити теоретико-методологічні основи модернізації СЕС як інструменту їх перманентного розвитку.

Виклад основного матеріалу досліджень. Термін «система» буде розумітися як універсальний спосіб існування об'єктивної реальності, за якого якісно нове об'єднання безлічі елементів дозволяє впорядкувати середовище, забезпечити та направити їх дію як єдиного цілого. Економічна система взагалі розуміється як сукупність усіх видів економічної діяльності, спрямованих на виробництво, обмін, розподіл і споживання товарів і послуг, а також регулювання цієї діяльності відповідно до цілей суспільства. Н. Гражевська зазначає, що економічна система – це «... складна, фрактальна, гетерархічна цілісність підсистем та елементів економіки, процесуальними атрибутами якої є самоорганізація, саморозвиток, історичність і людинорозмірність» [1, с. 29].

Поняття «економічна система» стало родовим, його використання дозволило розширити застосування системного підходу на інші (окрім сфери суспільного відтворення) сфери досліджень господарського життя суспільства. Термін «система» почали ви-

користувати для визначення форм організації різних відносин (наприклад, фінансова система), а також функціональних систем регулювання та забезпечення певних видів діяльності (зокрема, інноваційна система). Невід'ємним елементом таких систем є людина, для якої характерна єдність індивідуального і суспільного буття. Поведінка людини багато в чому визначається різноманітними системами, які впливають на його соціальність, форми співіснування з іншими членами суспільства. Спрямованість систем на регулювання поведінки зумовлює необхідність розглядати їх як сукупність взаємозалежних інститутів різної природи, що створюють певний порядок життєдіяльності людини і суспільства, а також описують суспільний «елемент» в уявленнях індивіда [1; 2; 4; 5].

У зв'язку з цим за всього різноманіття систем, що стосуються форм організації відносин і регулювання діяльності, їх необхідно розглядати як соціально-економічні. Яка-небудь СЕС – це феномен суспільного життя і розвитку суспільства, відповідає сформованому в цей історичний період суспільному укладу. Компонентами СЕС є, крім людей та інститутів, різні процеси суспільного життя (життєдіяльності), які пов'язані з характером відносин і взаємодій людей [4; 6; 8].

Розвиток СЕС розуміється як процес її функціонування та еволюції в довгостроковому періоді, як процес удосконалення, що забезпечує перехід системи в новий стан. У розвитку СЕС переплітаються якісні та кількісні зміни, різні за своєю природою. Ці зміни пов'язані з адаптацією системи до мінливих умов, постановкою нових цілей і завдань. Розвиток може йти по лінії прогресу чи по лінії регресу. При цьому розвитку завжди притаманна історичність, яка розкриває зміни системи як результат дії механізмів історичного процесу [2; 3; 5].

Розвиток СЕС направлений на вдосконалення її структури та підвищення функціональності. Тому розвиток «програмується» концепцією, що визначає вектор змін та інструментарій їх забезпечення. У рамках цього дослідження інструмент розвитку розуміється як образ і спосіб здійснення практичних дій, спрямованих на перетворення системи. Інструмент розвитку означає певний вид макропроцесу, його зміст і характер перебігу. Інструмент, який дозволяє забезпечувати перманентний розвиток систем, може розглядатись як континуальний процес впливу на систему, здійснення її перетворень. Якщо говорити про макропроцеси, то зміни в суспільстві, державі та економіці відбуваються в єдності та взаємозумовлено. У зв'язку з цим розвиток СЕС (особливо в довгостроковій перспективі) необхідно розглядати в руслі суспільного та економічного прогресу в цілому і як його частину, хоча між ними можливі і протиріччя.

У сучасній науці сформувався міждисциплінарний підхід до вивчення процесів перетворення СЕС макrorівня. Важливим його елементом є теорія модернізації, яка спочатку сформувалася як вчення про процес переходу від традиційного суспільства до сучасного. У рамках цієї теорії була виділена первинна модернізація (проходила в країнах, де зародилася промислова революція) і вторинна модернізація (проходила в країнах, що розвиваються, і була пов'язана з «індустріалізацією, що наздоганяє»). Великий історичний розрив цих «індустріалізацій» призвів до того, що модернізаційна парадигма в основному формувалася в середині ХХ століття, що було пов'язано з розвалом світової колоніальної системи і утворенням нових країн Африки, Азії та Латинської Америки. У цих країн виникла необхідність подолання периферійності та вибору шляху подальшого розвитку, що перепліталось із проблемою включення у світове господарство (тобто взаємодії з передовими країнами). Сучасним для цих країн стало західне суспільство, його цінності, структура, а також технологічна база, що значно політизувало теорію модернізації. Модернізація перетворилася на політичну доктрину, яка б означала прагнення забезпечити (на рівні країни) масштабні і глибокі зміни в економічній, соціальній, політичній, правовій та культурній сферах.

Слід зазначити, що теорія модернізації (як впливає з праць класиків: О. Конта, Г. Спенсера, М. Вебера, Є. Дюркгейма, Ф. Теніса та ін.) зародилась як напрям соціології і відповідно була спрямована на вивчення суспільних (соціальних) змін і феноменів. Природно, вони мали й економічний вимір, що пов'язано з описом перетворення економічного укладу і технологічного способу виробництва у рамках індустріалізації. Крім того, термін «модернізація» як спосіб формулювання ідей розвитку став усе більше використовуватися до більш «модерністських», авангардних у плані суспільного та економічного розвитку країн західної цивілізації. Актуальність питань модернізації також підвищилася після того, як невелика кількість розвинених країн почала перехід до постіндустріального суспільства. Тому в інших розвинених країнах і країнах, що розвиваються, виникли нові орієнтири розвитку.

У загальнонауковому розумінні модернізація означає оновлення, удосконалення, надання об'єкту сучасного вигляду, переробка його структури та змісту відповідно до сучасних вимог; розуміється як комплексний процес масштабних і глибоких змін у економічній, соціальній, політичній, правовій і культурній сферах життя суспільства. Модернізація являє собою певну концептуальну конструкцію, яка підкреслює зміст змін системи.

У зв'язку з цим модернізація оснований на різних новаціях, які в кінцевому підсумку призводять до зміни СЕС, її політичної організації та інституційного устрою. Позитивність (очікування покращень) у модернізації переплітається з нормативністю (відповідність цілям).

У результаті проведеного аналізу було встановлено такі методологічні основи модернізації СЕС:

- а) домінування тез про універсальність закономірностей розвитку СЕС, а також існування єдиного вектора прогресу національних економік;
- б) необхідність виділяти революційний і еволюційний характер модернізації;
- в) обов'язковість забезпечення соціальних (культурних, ментальних і психологічних) змін, що впливають на інституційний устрій системи;
- г) першорядна важливість інноваційної компоненти модернізації;
- г) можливість модернізації за наявності будь-якого політичного режиму та рівня економічного розвитку.

У сучасній економічній науці теорія модернізації переживає нове народження. Це обумовлено історичними причинами (насамперед розпадом світової соціалістичної системи) і переосмисленням поглядів на процеси розвитку національних економік. Посилення економічного «фокуса» досліджень модернізації викликано необхідністю перегляду підходів до розвитку СЕС і розробки нових інструментів його забезпечення.

В. Федотова визначає модернізацію «... не просто як розвиток, а його специфічний вид, за якого здійснюється перехід від традиційного до сучасного суспільства» [6]. Автор практично ототожнює розбудову та модернізацію за їх сутністю. Однак модернізація і розвиток – поняття взаємозалежні, але не тотожні. Модернізацію необхідно представляти не стільки як сам розвиток, а як інструмент його забезпечення. Реалізація цього інструменту стосовно СЕС макрорівня покладається на державу або наднаціональну владу. Здійснення модернізації означає якісний стрибок у розвитку системи відповідно до більш передових світових зразків.

Традиційно теорія модернізації, яка розглядає перехід від традиційного до сучасного суспільства, фокусує увагу на соціальних (суспільних) змінах. Для СЕС, які ідентифікуються як соціальні, насамперед, такі зміни (природно, з урахуванням їх рівня порівняно із суспільством у цілому) також мають пріоритетне значення. У процесі модернізації здійснюється перехід до забезпечення сталого економічного зростання в умовах споживання, що зростає, і загострення дефіциту ресурсів. Це безпосередньо зу-

мовлює необхідність зміни соціальної організації. У сучасних уявленнях соціальні зміни СЕС розглядаються в рамках ідеології демократизації, лібералізації, гуманізму, антропоцентризму, уваги до моралі і моральності, наукового прогресу і освіти.

До економічних проявів модернізації потрібно віднести такі: поглиблення суспільного поділу праці; поява нових виробничих можливостей, заснованих на впровадженні передових технологій; поява нових джерел енергії; поява нових способів комунікації; зниження навантаження на навколишнє середовище; структурні зміни економіки (збільшення питомої ваги високотехнологічних галузей, пріоритетний розвиток третинного сектору); удосконалення методології і технологій управління системами; децентралізація управління і розширення автономії суб'єктів; раціоналізація використання трудових ресурсів, зміна підходів до мотивації праці; інформатизація та інтелектуалізація економічних процесів; удосконалення економічних інститутів, підвищення гнучкості інституціональних структур.

Серед соціальних проявів модернізації необхідно виокремлювати такі: поява нових соціальних інститутів, універсальних і спеціалізованих норм; виникнення нових типів соціальних відносин; поява нових індивідуальних і колективних орієнтацій; поглиблення спеціалізації, взаємозалежності областей соціальної організації; професійна диференціація і диверсифікація структури суспільства; зміна аскриптивних і неаскриптивних моделей поведінки; посилення просторової мобільності різних соціальних груп; зміна ситуації в освіті і науці; посилення індивідуалізму; зміна політичної ідентичності, зростання рівня залучення населення до політичних процесів; прискорення культурних змін, що акцентують увагу на прогресі та удосконаленні.

Модернізація – це процес перетворення СЕС, спрямований на її перехід у більш досконалий стан, що передбачає реалізацію нових для цієї системи принципів побудови і функціонування, а також освоєння нових форм і засобів розвитку. Як інструмент перманентного розвитку модернізація повинна продовжувати всі позитивні тенденції змін системи, доповнивши їх більш прогресивними ідеями, які відповідають сучасним умовам. Модернізація СЕС є суспільним процесом, що передбачає глибокі зміни економічних і соціальних інститутів, які пов'язані з цією системою.

Модернізація, будучи способом формулювання ідей та здійснення політики розвитку СЕС, дозволяє виробляти нові форми і засоби цього процесу, створювати новий спосіб дій. Це передбачає дотримання певних нових цілей, за умови визначення яких поєднується апріорний і апостеріорний підходи. Апріорний підхід означає, що постановка цілей відбувається на основі певного уявлення майбутнього, бачення бажаного стану СЕС, щодо якого ще немає досвіду. Апостеріорний підхід передбачає постановку цілей на основі досвіду перетворень, що є в цій країні, а також пізнання аналогічного досвіду інших країн, що створює нові цінності.

Пріоритетне використання світового досвіду обумовлює домінування глобальних орієнтацій. Це обумовлює необхідність забезпечення відповідності модернізації геополітичним і гео економічним проблемам країни. Процес модернізації СЕС повинен розглядатись у національному (регіональному) і світовому вимірах. У національному (регіональному) вимірі ключовими моментами здійснення модернізації СЕС є такі. Насамперед, модернізація закономірно призведе до зміни (зміцнення) функцій СЕС в економіці, посилення її впливу на економічні процеси. Розширення ролі системи змінює умови, у яких діють суб'єкти. Тому результати модернізаційного процесу повинні «проектуватись» і оцінюватись на всіх рівнях, у тому числі мега- (якщо мова йде про інтеграційні угруповання), макро- (рівні національних економік), мезо- (рівні галузей, національних регіонів) і мікрорівні (рівень підприємств, домогосподарств, індивідів). У світовому вимірі модернізація СЕС повинна привести до зміцнення позицій країни (групи країн) у глобальному просторі. Це зумовлює необхідність оцінювати модерніза-

цію з точки зору підвищення рівня міжнародної конкурентоспроможності (угруповання, країни, галузей, підприємств), а також вирішувати завдання світогосподарської інтеграції. Остання обставина для конкретної країни, окрім усього іншого, вимагає узгодження модернізації СЕС з участю у міжнародних інтеграційних процесах. Модернізуючи СЕС макrorівня, обов'язково треба оцінювати розвиток (динаміку і структуру) зовнішньоекономічних зв'язків країни в умовах інтенсивних перетворень, а також вплив результатів процесу перетворень на світогосподарські позиції в цілому. У сучасних умовах визначальною вимогою за умови модернізації СЕС є також урахування глобальних викликів, у першу чергу пов'язаних з екологічними, демографічними та військовими загрозами.

В умовах глобалізації модернізація набуває більшої альтернативності та багатоваріантності. Альтернативність виявляється у постійній наявності вибору, існуванні кількох орієнтирів перетворень, які не виключають один одного. Визначення сценарію модернізації пов'язується з цивілізаційним вибором країни та рішенням геополітичних і гео економічних проблем.

Ступінь багатоваріантності, що зростає, обумовлює необхідність розробки оптимальної програми перетворень для освоєння всього передового, що виникає у світовому масштабі, та його адаптації до умов країни.

Здійснення модернізації завжди є специфічним. Це обумовлене сутнісними особливостями самої СЕС, а також станом економічного середовища (національного або міжнародного), у якому вона функціонує та розвивається. Економічне середовище може сприяти або перешкоджати модернізації окремої СЕС. Останнє виникає тоді, коли її оновлення та удосконалення породжує протиріччя з укладом, що склався. Визначальним також є вплив кон'юнктури, тому для успішного здійснення модернізації важливою є гнучкість розробленої програми дій. Ураховуючи вплив кон'юнктури, істотні особливості проведення модернізації виникають в умовах економічної рецесії. Кризові явища в економіці суттєво позначаються не тільки на ресурсних можливостях, але й на рівні попиту та сприйнятті змін. Додаткові труднощі здійснення модернізації певної СЕС можуть бути пов'язані з «укоріненням» нераціональної структури економіки та надмірною монополізацією.

У той же час специфічність шляху і програми модернізації не виключає наявності певних універсальних принципів, напрямів, методів, заходів та ін. Співвідношення загального (теорії) і особливого (імпровізації) у кожному конкретному випадку своє, що підкреслює унікальність кожного проекту модернізації в історії. Це співвідношення залежить від багатьох факторів, головним чином, суб'єктивної природи, що виявляються у синтезі традиційного і нового, яке вноситься у рамках процесу модернізації.

Ознаками і критеріями модернізації СЕС є: перетворення окремих інститутів, які формують систему, і виникнення (через створення або імпорт) нових елементів її інституціональної моделі; зміна інтегральних властивостей системи і властивостей окремих елементів; зміна характеру соціально-економічних відносин, виникнення їх нових типів, заснованих на розвитку комунікацій; ускладнення системи, у тому числі структурних зв'язків її елементів; раціоналізація елементів системи; зміна поведінкових орієнтацій суб'єктів, що взаємодіють із системою; оптимізація функцій системи та її елементів; підвищення внутрішньої і зовнішньої ефективності системи, у тому числі поява нових соціально-економічних ефектів тощо. Імпульсом модернізації СЕС є розуміння того, що параметри її функціонування не відповідають умовам, що склались. Оцінка цієї невідповідності визначає масштаби і напрями перетворень системи, а також дозволяє створити необхідні «стартові» умови.

Для проведення модернізації СЕС необхідно:

а) формулювання цілей модернізації, які мають новаторський характер;

- б) упровадження нових (створених або імпортованих) інститутів, які формують систему;
- в) розробка програми модернізації (плану заходів);
- г) підготовка ресурсної бази, яка повинна дозволяти ефективно здійснювати не тільки реформи, а й управлінські впливи;
- г) закріплення функцій органів управління з реалізації заходів;
- д) прийняття методики оцінки ефективності модернізаційних заходів;
- е) створення комплексу економічних механізмів різного призначення, що дозволяють почати модернізаційний процес.

Модернізація складних СЕС повинна реалізовуватись на основі відповідної цілеспрямованої (орієнтація на цілі) і нормативної (орієнтація на модель) стратегії [296, с. 5], що поєднує всі вищезазначені елементи. У зв'язку з цим реалізація заходів модернізації може бути стратегічним процесом перетворення СЕС і окремим напрямом державної економічної політики. Головним у цьому процесі є створення/імпорт нових для системи інститутів, які й повинні привнести зміни, пов'язані з регулюванням практичної діяльності. Залежно від масштабу цілей модернізації інституціональні перетворення можуть бути повними або частковими (з різним ступенем відновлення інститутів). У випадку часткової модернізації нові інститути повинні бути гармонізовані з інституціональною структурою, не втрачаючи при цьому свого призначення у плані вдосконалення системи.

Найважливішою передумовою здійснення модернізації є відповідність нових інститутів СЕС цивілізаційним характеристикам країни (групи країн). Основна проблема пов'язана з гармонізацією нових інститутів відносно неформальних елементів інституціонального середовища. Саме неформальні інститути будуть визначати ступінь сприйняття усіх змін СЕС і виконання нових норм. До того ж зміна таких інститутів вимагає тривалого періоду і характеризується високою невизначеністю. Тому виникає проблема вибору орієнтирів модернізації (країн-лідерів), які повинні бути якнайбільше спорідненими у плані цивілізаційних характеристик.

Управління процесом модернізації, крім усього іншого, вимагає створення відповідних управлінських технологій. Тому модернізація є імпульсом і для вдосконалення системи державного управління. Для ефективного управління процесом модернізації суб'єкти, які діють у рамках СЕС, повинні диференціюватися за ступенем активності. Важливим фактором модернізації є підтримка суб'єктів (наприклад, компаній або соціальних груп), які є лідерами процесу перетворень і підтримують загальні прогресивні орієнтації.

Світовий досвід дозволяє визначити імперативи державної економічної політики, що необхідні для успішної модернізації СЕС, а саме:

- лібералізація умов господарської діяльності;
- покращення підприємницького (особливо інвестиційного) клімату;
- розширення доступу до фінансових і організаційних ресурсів;
- поліпшення поінформованості суб'єктів господарської діяльності;
- випереджальний розвиток інфраструктури;
- зниження фіскального навантаження та ін.

Ці умови мають універсальний характер і спрямовані на додаткове стимулювання ділової активності. Особливо це стосується малого бізнесу, який найбільш складно адаптується до економічних перетворень.

Для проведення масштабних модернізаційних змін необхідні значні ресурси, головним чином фінансові. Створити необхідний обсяг ресурсів досить складно для будь-якої країни, особливо в умовах економічної рецесії. Тому виникає питання про акумулювання ресурсів з глобального простору. Здійснити це може тільки країна (група кра-

ін), яка має відкриту економіку та більш-менш збалансовану систему зовнішньоекономічних зв'язків. У зв'язку з цим перехід до модернізації потребує збільшення ступеня включеності у світове господарство.

Висновки. Модернізацію доцільно представляти як інструмент перманентного розвитку СЕС. Це дозволяє вдосконалити теоретико-методологічні основи проведення модернізаційних перетворень, виробити нові підходи до їх управління. Становлення модернізації як інструменту розвитку вимагає закріплення відповідних імперативів державної політики. У перспективних дослідженнях передбачається визначити особливості модернізації СЕС в умовах глобалізації світового господарства.

Список літератури / References:

1. Гражевська Н.І. Економічні системи епохи глобальних змін / Н.І. Гражевська. – К.: Знання, 2008. – 431 с.
Hrazhevskaya, N.I. (2008), *Ekonomichni systemy epokhy hlobalnykh zmin* [The economic system of the era of global change], Znannya, Kiev, Ukraine.
2. Онищенко В. Модернізація як імператив розвитку України / В. Онищенко // Економіка України. – 2011. – № 7. – С. 4-14.
Onyshchenko, V. (2011), “The modernization imperative of Ukraine”, *Ekonomika Ukrainy*, no. 7, pp. 4-14.
3. Ковтун О.А. Державна промислова політика як складова процесу модернізації реального сектору економіки / О.А. Ковтун // Інвестиції: практика та досвід. – 2010. – № 6. – С. 87-92.
Kovtun, O.A. (2010), “State industrial policy as part of the modernization of the real economy”, *Investitsii: praktyka ta dosvid*, no. 6, pp. 87-92.
4. Мартынов А. Модернизация как трансформация / А. Мартынов // Общество и экономика. – 2010. – № 6. – С. 3-30.
Martynov, A. (2010), “Modernisation as transformation”, *Obshchestvo i ekonomika*, no. 6, pp. 3-30.
5. Диденко Д.В. Теория модернизации и стратегии трансформации национальной интеллектуалоемкой экономики / Д.В. Диденко // Международная экономика. – 2010. – № 11. – С. 43-47.
Didenko, D.V. (2010), “The theory of modernization and transformation strategies of the national intellectually capacious economy”, *Mezhdunarodnaya ekonomika*, no.11, p. 43-47.
6. Федотова В.Г. Плюсы и минусы модели «догоняющей модернизации» / В.Г. Федотова. – М.: Общество, 1998. – 382 с.
Fedotova, V.G. (1998), *Pliusy i minusy “doganiyaiushchey modernizatsii”* [Pros and cons of the model of “catch-up modernization”], Obshchestvo, Moscow, Russia.
7. Хейфец Б.А. Мировой опыт успешных модернизаций / Б.А. Хейфец // Международная экономика. – 2011. – № 6. – С. 21-28.
Kheifets, B.A. (2011), “World experience of successful modernization”, *Mezhdunarodnaia ekonomika*, no. 6, pp. 21-28.
8. Полтерович В. Стратегии модернизации, институты и коалиции / В. Полтерович // Вопросы экономики. – 2008. – № 4. – С. 4-24.
Polterovich, V. (2008), “Modernization strategy, institutions and coalitions”, *Voprosy ekonomiki*, no. 4, pp. 4-24.

Цель. Обобщить теоретико-методологические основы модернизации социально-экономических систем как инструмента их перманентного развития.

Методика. Исследование базируется на анализе фундаментальных трудов по теории модернизации социально-экономических систем. Использован комплекс общенаучных методов

исследования (научной дедукции, индукции, аналогии, анализа и синтеза). Для достижения поставленной цели применены специальные методы анализа, в частности абстрактно-логического, институционально-компаративного и исторического. Методологические основы модернизации социально-экономических систем получены на основе обобщения мирового опыта, а также с применением положений эмпиризма, глобалистики и дескриптивного подхода.

Результаты. Уточнено понятие «социально-экономическая система» как способ существования объективной реальности и элемент общественного уклада. Определены существенные характеристики процесса развития социально-экономических систем. Обобщены теоретико-методологические основы модернизации как инструмента обеспечения перманентного развития таких систем. Обоснована альтернативность и многовариантность модернизации. Выделены признаки и критерии модернизации социально-экономических систем и императивы государственной экономической политики в этой сфере.

Научная новизна. На основании теоретического анализа модернизация интерпретирована как инструмент перманентного развития социально-экономических систем. Уточнены методологические основы проведения модернизационных преобразований на уровне национальной экономики. Определены признаки и критерии модернизации социально-экономических систем.

Практическая значимость. Обобщенные теоретико-методологические основы позволяют разрабатывать стратегические программы модернизации социально-экономических систем. Это будет способствовать повышению эффективности государственной экономической политики, позволять более качественно реализовывать институциональные реформы и разрабатывать меры по государственному регулированию экономики.

Ключевые слова: социально-экономическая система, модернизация, экономическая политика, глобализация.

Purpose. To synthesize theoretical and methodological basis of social and economic systems modernization as an instrument of their permanent development.

Methodology. The research is based on analysis of the fundamental works on the theory of socio-economic systems modernization. Complex of research scientific methods (scientific deduction, induction, analogy, analysis and synthesis) were used. To achieve this goal, special methods of analysis, including abstract logical, institutional, comparative and historical were applied. The methodological basis for the social and economic systems modernization are obtained on the basis of summarizing the world experience, and with the application of empiricism, global studies and descriptive approach.

Findings. The concept of «socio-economic system» as a way of objective reality existence and an element of the social order is specified. The essential characteristics of the process socio-economic systems development were identified. The theoretical and methodological basis for modernization as an instrument for permanent development of such systems is synthesized. Alternative and multiplicity of modernization were substantiated. Indicators and criteria of social and economic systems modernization and the imperatives of public policy in this area were emphasized.

Originality. On the base theoretical analysis modernization was interpreted as a permanent instrument of socio-economic systems. Methodological framework of modernizations transformation at the level of the national economy was specified. Indicators and criteria of social and economic systems modernization are defined.

Practical value. Theoretical and methodological basis allows to develop the strategic modernization program of socio-economic systems were synthesized. This will increase the effectiveness of government economic policy, allow to implement institutional reforms more qualitative and to develop measures of economy state regulation.

Key words: socio-economic system, modernization, economic policy, globalization.

Рекомендовано до публікації д-ром екон. наук Чернегою О.Б. Дата надходження рукопису 26.04.2013 р.